

Activitatea Micii Înțelegeri în al doilea trimestru al anului 1933, oglindită în paginile ziarului bănăţean *Vestul*. Studiu de caz: mai 1933

The Activity of the Little Understanding in the Second Quarter of 1933, Mirrored in the Pages of the Banat Newspaper *The West*. Case Study: May 1933

EUSEBIU NARAI*

Abstract: In May 1933, Romania had three revisionist neighbors (Hungary, Bulgaria and the U.S.S.R.), three allies (Czechoslovakia, Yugoslavia and Poland) and one „eternal” friend: the Black Sea. *The Little Entente Pact* had strengthened the cohesion of this alliance, made up of Romania, Czechoslovakia and Yugoslavia, which would successfully oppose the „Directorate” of the four European Great Powers (Germany, Italy, Great Britain and France). The Anglo-French „conciliationism” of that time had been defeated and a new alliance was taking shape, this time made up of four Balkan states (Romania, Yugoslavia, Greece and Turkey). The Timișoara newspaper *The West*, founded in 1930, addressed, with quite a lot of objectivity (thanks to the exceptional editorial team), various events, such as: the Congress of Students of the Little Entente; religious conventions with Yugoslavia; Romanian-Czechoslovak relations; projects for cinematographic collaboration between the Little Entente states; the Little Entente of the Press; the Little Entente Conference of May 30, 1933.

Keywords: revisionism, status-quo, „Directorate”, Little Understanding, Banat, Timișoara, 1933.

Am inițiat cercetarea asupra acestei teme pornind de la faptul că anul 1933 marca un punct de cotitură în istoria Europei și a întregii lumi, odată cu instalarea lui Adolf Hitler în funcția de cancelar al Germaniei și cu impunerea dictaturii naziste în acest stat central-european, care va deveni „locomotiva”

* Lect. univ. dr., Universitatea de Vest din Timișoara, e-mail: eusebiu.narai@e-uvt.ro

revizionismului european, sprijinind, alături de regimul fascist italian, doi dintre vecinii revizionişti ai României, Ungaria şi Bulgaria.

În materialul de faţă am folosit, ca metode de cercetare, **observaţia**, **analiza** şi **studiul de caz**, cotidianul bănăţean *Vestul* fiind renumit pentru articolele sale de politică externă.

Situaţia internaţională

Anul 1933 dezvăluia o situaţie externă foarte complicată pentru ţara noastră. Vecinul revizionist de la răsărit, Uniunea Sovietică, era condus, încă din 1928, de către I. V. Stalin, un nou dictator care folosea toate metodele posibile pentru a-şi subordona complet statul, economia şi toate aspectele existenţei, dar care visa, în acelaşi timp, să ducă la îndeplinirea planurile ţarului Petru cel Mare, potrivit lui John R. Barber¹.

Italia fascistă îşi manifesta, în egală măsură, tendinţele revizioniste, vizând, cu precădere, Marea Mediterană, în speranţa refacerii Imperiului Roman din Antichitate, însă îngrijorător, pentru România, era sprijinul dat de cercurile conducătoare de la Roma, în primul rând de către Mussolini („Ducele”) revizionismului maghiar².

Începutul anului 1933 aducea, din păcate, şi instalarea lui Adolf Hitler, liderul Partidului Naţional-Socialist al Muncitorilor din Germania, în funcţia de cancelar, numit de preşedintele Hindenburg. Republica de la Weimar îşi trăia ultimele clipe. Incendiul de la Reichstag (Parlamentul de la Berlin), din februarie 1933, orchestrat de nazişti, i-a permis lui Hitler să promulge, la 23 martie 1933, „o lege care-i conferea puteri dictatoriale până la 1 aprilie 1937”. Eliminarea puternicului Partid Comunist German de pe scena politică (februarie 1933), demiterea tuturor funcţionarilor publici bănuïţi de infidelitate faţă de nazişti (aprilie 1933) şi organizarea *Gestapo*-ului (poliţia secretă), sub conducerea lui Heinrich Himmler, tot în aprilie 1933, făceau ca legea, în „noua Germanie”, să fie reprezentată doar de Hitler şi de formaţiunea politică pe care o reprezenta. Acum, Hitler putea începe să-şi pună în aplicare planurile de expansiune spre răsărit, care nu puteau ocoli România³.

John R. Barber menţionează faptul că, „la sfârşitul anilor '30, dictaturile de dreapta au înlocuit sistemele parlamentare şubrede din Bulgaria, Albania şi Grecia”⁴. Între România şi Bulgaria exista un „măr al discordiei”, Cadrilaterul, cercurile revizioniste bulgare solicitând nu doar revenirea acestei provincii

¹ John R. Barber, *Istoria Europei moderne*, trad.: Daniela Truţia, Bucureşti, Ed. Lider, 1998, p. 357.

² *Ibidem*, p. 386.

³ *Ibidem*, pp. 389–391.

⁴ *Ibidem*, p. 397.

(reprezentând partea de sud a Dobrogei, cu județele Durostor și Caliacra, alipită României în vara anului 1913, după al doilea război balcanic) sub controlul Sofiei, ci și a Dobrogei de nord (care fusese integrată, în statul român, în anul 1878, în urma Războiului de Independență și care aparținuse Imperiului Otoman vreme de peste 450 de ani).

În 1932, în Portugalia a debutat îndelungata dictatură a lui Salazar (1889–1970), care a instituit „o variantă de fascism similară cu cea a lui Mussolini, însă mai puțin ostentativă și foarte atașată de valorile tradiționale”⁵. Începuse „moda” copierilor între regimurile autoritare și totalitare.

În timp ce vecinul de la nord-vest al României, Cehoslovacia, cu care împărțisem Maramureșul după Primul Război Mondial, rămăsese „un avanpost” democratic⁶, alți doi vecini (Ungaria și Iugoslavia) aveau regimuri autoritare încă din anii `20, iar la vecinul de la nord-est, Polonia, era o dictatură militară din 1926⁷.

Serge Berstein și Pierre Milza consideră că, datorită izolării complete, „în această Europă autoritară, democrațiile (Franța, Marea Britanie și statele nordice, în primul rând – *n.n.*) stau pe poziții defensive”. Mai mult chiar, „în fața dublului atac al administratorilor comunismului stalinist, care dezvoltă, în URSS, un proiect totalitar, și al susținătorilor regimurilor autoritare, inspirate, mai mult sau mai puțin, de fascism, acestea apar ca niște cetăți asediate”⁸.

Din păcate pentru România, „conciliatorismul” promovat de Marea Britanie și Franța, față de pretențiile germane și italiene, nu au putut evita războiul și nici rapturile teritoriale la care vor fi supuse o serie de țări, printre care și România, între anii 1938–1940.

La toate acestea se adaugă și criza economică, izbucnită în S.U.A., în octombrie 1929, și răspândită, destul de rapid, în întreaga lume, afectând, cu precădere, țările cu o economie preponderent agrară, precum România. Potrivit lui Serge Berstein și Pierre Milza, „eșecul realizării unei concertări internaționale, înregistrat la Londra, în 1933, și incapacitatea responsabililor de a provoca o *reflație* echilibrată se conjugă, pentru a face să dureze marasmul într-o lume din ce în ce mai dezbinată și lăsată pradă confruntării naționalismelor”⁹.

Mussolini dorea semnarea unui acord între cele patru puteri vest-europene: Franța, Germania, Italia și Marea Britanie. Acest acord ar fi reeditat așa-zisul

⁵ *Ibidem*, pp. 397–398.

⁶ *Ibidem*, p. 406.

⁷ *Ibidem*, p. 395.

⁸ Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. 5 (*Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre)*), trad.: Monica Timu, Iași, Ed. Institutului European, 1998, p. 74.

⁹ Idem (red.), *Istoria secolului XX*, vol. 1 (*Sfârșitul lumii europene (1900–1945)*), trad.: Marius Ioan, București, Ed. All, 1998, p. 224.

concert al puterilor care dominase „bătrânul continent” în veacul al XIX-lea. Proiectul acestui „*pact de înțelegere și colaborare între cele patru puteri occidentale*”, incluzând 6 articole, a fost prezentat de către „Il Duce” premierului britanic (MacDonald) și șefului Foreign Office (John Simon), cu ocazia vizitei celor doi în capitala Italiei fasciste. Tratatul amintit avea, ca scop declarat, menținerea păcii, preconizându-se, printre altele, o poziție comună în chestiunile europene și coloniale, „posibilitatea revizuirii tratatelor de pace în cadrul Societății Națiunilor” și chiar „egalitatea de drepturi în materie de armament” pentru Germania. Statele mici și mijlocii din centrul și răsăritul Europei au reacționat imediat: Consiliul Permanent al Micii Înțelegeri (alianță formată, în anii 1920–1921, din România, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven, devenit Iugoslavia, la începutul anului 1929) a dat publicității o declarație „conform căreia marile puteri nu trebuia, sub niciun pretext, să dispună de teritoriul țărilor mai mici fără consimțământul lor”, iar Polonia „a adoptat o atitudine identică și a deplâns faptul că nu a fost primită în rândul marilor puteri”¹⁰.

Așadar, ideea „directoratului” celor patru mari puteri europene a fost aspru taxată de aliații mai mici ai Franței, care se temeau de revizionismul unor state vecine, dar și a două dintre semnatarele respectivului tratat (Italia fascistă și Germania național-socialistă).

Datorită prestigiului de care se bucura pe plan internațional, Mica Antantă a reușit, treptat, să convingă, atât cercurile conducătoare franceze, cât și cele britanice, asupra pericolului punerii în aplicare, întocmai, a tratatului propus de Mussolini. În consecință, „Pactul cvadripartit, parafat la Roma, la 7 iunie 1933, golit de conținutul său revizionist, nu mai putea oferi interes nici pentru Italia, nici pentru Germania nazistă”, în scurt timp devenind caduc¹¹.

Devenea, din ce în ce mai clar, la nivelul continentului european, datorită activității intense depusă de Mica Antantă, că „monopolul diplomatic și politic al marilor puteri nu mai acționa în forme absolute” și că, în egală măsură, „sub întreita presiune a acestor state mici și mijlocii, marile principii de drept internațional nu erau chiar literă moartă”¹². Deci, Mica Înțelegere dovedea coeziune, cel puțin în momentul respectiv, și era capabilă să se opună planurilor revizioniste, indiferent ce stat le-ar fi formulat.

În opinia Vioricăi Moisuc, „compartimentarea artificială a problemei păcii și securității – una și indivizibilă, în două, pacea și securitatea puterilor mari, pacea și securitatea puterilor mici și mijlocii, primele dorind să și-o realizeze pe

¹⁰ Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale (1919–1947)*, vol. I, trad.: Anca Airinei, București, Ed. Științelor Sociale și Politice, 2006, pp. 121–122.

¹¹ Eliza Campus, *State mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei în relațiile internaționale: prima jumătate a secolului al XX-lea*, Ed. Politică, București, 1988, p. 203.

¹² Idem, *Din politica externă a României (1913–1947)*, Ed. Politică, București, 1980, p. 323.

seama celorlalte, a agravat continuu situația internațională, apropiind momentul declanșării crizei antebelice”¹³.

Statele mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei, simțindu-se abandonate, în mare măsură, de către Franța și Marea Britanie, își „strângeau” rândurile și adoptau, în general, poziții comune față de marile probleme internaționale.

Pactul cvadripartit demonstrase faptul că guvernele de la Paris și Londra erau dispuse să facă o serie de compromisuri în detrimentul aliaților mai mici, doar pentru menținerea păcii, pe care ar fi dorit-o, din răspuțeri, însă doar declarativ, Hitler și Mussolini. Eliza Campus subliniază faptul că „înlăturarea acestui instrument se datorează statelor Micii Înțelegeri și Poloniei. Ele au fost primele care au dezvăluit primejdia unui directorat european în patru; primejdia de a lovi în Pactul Societății Națiunilor; primejdia de a revizui statutul teritorial european, tocmai când Germania și Italia își arătau deschis voința de a-și extinde teritoriile pe socoteala statelor mici și mijlocii. Luptând pentru propriile lor interese, România, Cehoslovacia și Iugoslavia, ca și Polonia, au luptat, implicit, pentru toate statele europene mici și mijlocii, amenințate de aceleași grave pericole”¹⁴.

Între timp, pe scena politică bulgară se conturau unele forțe care doreau să colaboreze strâns cu celelalte țări balcanice, iar, „în Turcia, opoziția Micii Înțelegeri față de Directoratul european în patru făcuse o puternică impresie”. În cursul lunii mai 1933, „când știri mai detaliate despre cuprinsul pactului celor patru circulau în toate capitalele balcanice, din nou Tefik-Rüstü-Aras (ministrul de externe turc – *n.n.*), aflat la Geneva, și-a exprimat dorința de a primi vizita ministrului de externe al României (Nicolae Titulescu – *n.n.*)”, discuțiile dintre cei doi șefi ai diplomației urmând să se refere la două teme de maximă importanță: Directoratul celor patru și raporturile României cu Uniunea Sovietică. De asemenea, Grecia renunța la prejudecățile sale și se arăta interesată de o alianță a statelor balcanice. Chiar și în Albania, care „gravita” în „orbita” Italiei, existau unele voci care pledau pentru constituirea unei asemenea alianțe¹⁵.

În concluzie, Mica Antantă se afirmase pe plan european, întărindu-și coeziunea internă și reușind să atragă, punctual, și Polonia în soluționarea crizelor internaționale, reprezentând un veritabil model pentru formarea altor alianțe la nivel regional, menite să păstreze pacea și să mențină status-quo-ul teritorial stabilit la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920).

¹³ Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României (1919–1940)*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 332.

¹⁴ Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, ediția a 2-a, Ed. Academiei Române, București, 1997, p. 139.

¹⁵ Idem, *Înțelegerea Balcanică*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1972, pp. 90–93.

Percepția cotidianului bănățean *Vestul* asupra activității Miciei

Antante în cursul lunii mai 1933

Ziarul timișorean *Vestul*, fondat de Sever Bocu în anul 1930, deși se declara, în continuare, nemulțumit de faptul că Banatul nu revenise, în întregime, României după prima conflagrație mondială, relatează, cu destul de multă obiectivitate, activitatea Miciei Înțelegeri la nivel european, privind, cu o atenție aparte, raporturile bilaterale româno-iugoslave.

Între timp, avansaseră, destul de mult, discuțiile pe tema încheierii convențiilor bisericești între România și Iugoslavia. Din numărul 800 al ziarului *Vestul* aflăm că o delegație română, din partea Ministerului Cultelor, formată din trei membri (ÎPSS Nicolae Bălan – mitropolitul Ardealului, PSS Grigorie Comșa – episcopul Aradului și Silviu Dragomir – profesor la Universitatea din Cluj și membru al Academiei Române), în drum spre Iugoslavia, s-a oprit la Timișoara, fiind întâmpinată, în stație, de toate autoritățile timișorene. De la gară, delegația amintită s-a îndreptat spre locuința părintelui dr. Țiucran (protopopul Timișoarei), unde a luat masa împreună cu patru demnitari locali: Coriolan Băran (prefectul județului Timiș-Torontal), generalul Oprescu (șeful Garnizoanei Timișoara), Alexandru Marta (prim-președintele Curții de Apel) și Sabin Evuțian (inspector școlar). Cei trei „trimiși” ai cabinetului de la București au plecat spre Iugoslavia, la ora 16,30¹⁶.

Nu trebuie să ne surprindă componența delegației române. Cei doi înalți prelați, unul din Transilvania, iar celălalt din Crișana, erau secondăți de un reputat profesor universitar clujean, fin cunoscător al problemelor bisericești. Ei s-au bucurat de o primire excelentă din partea autorităților timișorene, deoarece trebuiau să îmbunătățească, prin aceste convenții, soarta minorității românești din statul vecin, prin prisma vieții spirituale a acesteia.

În dimineața zilei de 5 mai 1933, delegația amintită a sosit la Belgrad, urmând să demareze negocieri pentru definitivarea convențiilor cu caracter religios, parafate în martie 1932. În cursul aceleiași zile, la ora 12,30, delegația română a fost primită în audiență la Bogoljub Jeftić, ministrul iugoslav al Afacerilor Străine. După dejunul servit la sediul Legației României din Belgrad, delegația română a plecat, spre seară, la Sremski Karlovci, fiind găzduită de patriarhul iugoslav¹⁷.

Deci, Pactul de organizare al Miciei Înțelegeri grăbise, într-un fel, rezolvarea unor neînțelegeri existente între România și Iugoslavia, punctul nevralgic fiind învățământul și viața religioasă a românilor rămași pe teritoriul regatului vecin după împărțirea Banatului, în anii 1919–1920.

¹⁶ *Vestul*, Timișoara, anul IV, 1933, nr. 800, joi, 4 mai, p. 4.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 801, vineri, 5 mai, p. 1.

În numărul său din 21 mai 1933, *Vestul* își anunța cititorii despre parafarea *Convenției bisericești româno-iugoslave*, aceasta urmând să fie aprobată de Patriarhul Miron Cristea (fost Episcop al Caransebeșului, bun cunoscător al vieții religioase a bănățenilor) și de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române¹⁸.

Se poate, lesne, deduce faptul că delegația română trimisă, la Belgrad, de Ministerul Cultelor își făcuse datoria pe deplin, reușind să urgenteze semnarea acestui document foarte important pentru destinul minorității românești din Iugoslavia, cu precădere a celei aflate în Banatul sârbesc.

Numărul, din 4 mai 1933, al *Vestului* relatează despre *al treilea Congres al studenților Micii Înțelegeri*, desfășurat în data de 30 aprilie 1933, în sala mare a Universității Populare din Belgrad, în fața reprezentanților Ministerului de Externe iugoslav, ai legațiilor română și cehoslovacă, precum și ai universității. Lucrările au fost deschise de președintele studenților iugoslavi, Ivanof. Salutul Universității Populare și, implicit, al rectorului acestei instituții, a fost adus de prof. univ. dr. Novacovici. Au rostit alocuțiuni: Mihail Panaite (în numele studenților români), Milici (în numele studenților iugoslavi) și Pleyti (în numele studenților cehoslovaci). Punctul de vedere al studenților Micii Înțelegeri din Geneva a fost exprimat de către Radoslavovici. Au fost expediate telegrame Regelui Iugoslaviei, Alexandru I, și miniștrilor de Externe ai celor trei țări ale Micii Înțelegeri. După ședința plenară, „congresiștii au început să lucreze în comisii (comisii – *n.n.*)”¹⁹.

La întrunirea amintită, chestiunea revizionismului a fost cea mai dezbătută. Congresul Micii Înțelegeri Studențești a pledat pentru menținerea status-quo-ului teritorial din Europa Centrală, pentru pace și respectarea tratatelor, principii înscrise într-o rezoluție. O altă rezoluție importantă, adoptată cu aceeași ocazie, a fost cea privind colaborarea intelectuală²⁰.

Studenții din statele membre ale Micii Antante puteau fi, la rândul lor, importanți vectori de opinie, care să-i influențeze pe politicienii din țările lor și chiar pe „oficialii” Ligii Națiunilor.

Din numărul, din ziua de 10 mai 1933, al cotidianului *Vestul* rezultă faptul că, la *Congresul Micii Antante Studențești*, desfășurat la Belgrad, timp de o săptămână (30 aprilie – 6 mai 1933), au luat parte „peste 300 studenți din Cehoslovacia și România și aproape tot atâția din Iugoslavia”. În cadrul congresului „au fost organizate mari festivaluri artistice naționale (românești, iugoslave și cehoslovace), la care s-au executat programe de muzică și dansuri foarte reușite”, iar, la 4 mai 1933, „participanții au făcut o excursie

¹⁸ *Ibidem*, nr. 814, duminică, 21 mai, p. 4.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 800, joi, 4 mai, p. 4.

²⁰ *Ibidem*, nr. 802, sâmbătă, 6 mai, p. 4.

prin Iugoslavia, vizitând – în special – orașele Sarajevo, Dubrovnik, Split și Zagreb”²¹.

Și cultura putea reprezenta un liant între membrii acestei alianțe regionale, fapt demonstrat cu același prilej.

Numărul, din 5 mai 1933, al ziarului *Vestul* semnală restricții la *traficul de mărfuri româno-iugoslav*: „Pe baza unor *dispoziții* luate de căile ferate iugoslave, cu privire la transporturile de explozibile și lichide combustibile (păcură, etc.) în gările Belgrad, Belgrad Sava și Topcider, predarea sau eliberarea acestor produse se va permite numai în gara Belgrad Klanica. În *comunicarea* făcută Regiei C.F.R. se arată că fac excepție, de la această restricție, expedițiile de lichide combustibile în vagoane rezervoare cu ecartament normal, predate fie antreprizei „Anglo-jugoslavensko-petrolysko drustvo”, fie, prin intermediul acesteia, în gara Belgrad-fabrica Secera. Transporturile de materii explozibile și lichide combustibile provenind din străinătate și cu destinația Belgrad-Klanica și Belgrad-fabrica Secera, trebuie vămuite în cursul drumului sau, cel mai târziu, în gara Zemun, pentru cele din direcția Zemun și în gara Smederevo, pentru cele din direcția acestei localități”²².

Restricțiile aplicate la acest sortiment de produse pot fi explicate prin intenția firească a autorităților iugoslave de a proteja industria autohtonă, grav afectată de criza economică. În pofida pierderilor suferite, România rămânea unul dintre marii producători de petrol din Europa, ocupând o poziție fruntașă și la nivel mondial.

Numărul, din 17 mai 1933, al ziarului *Vestul* aducea, în atenția cititorilor, unele excese revizioniste semnalate în Cehoslovacia. Astfel, aflăm că, în data de 14 mai 1933, pe toate clădirile publice din orașelul cehoslovac Klenderkovitz s-a arborat drapelul hitlerist, proclamându-se, imediat, alipirea regiunii respective la Germania. Jandarmeria cehoslovacă a îndepărtat, în cel mai scurt timp posibil, drapelele germane și a proclamat starea de asediu, interzicând trecerea frontierei și arestând pe conducătorii revizionști. De asemenea, autoritățile cehoslovace au mobilizat cohorte de sokoli (organizație sportivă, cu o pregătire militară adecvată, formată din sute de mii de membri), aflați în manevră în regiunea respectivă. Chiar și social-democrații cehoslovaci au fost înarmați, pentru a putea interveni, în caz de necesitate²³.

Din denumirea orașelului rezultă faptul că era populat, în mare măsură, de etnici germani, fiind situat în regiunea sudetă (o zonă de frontieră, cu populație preponderent germană). Această regiune va deveni un veritabil „câlcâi” al lui Ahile pentru statul cehoslovac, iar cedarea sa Germaniei, în urma Acordului

²¹ *Ibidem*, nr. 805, miercuri, 10 mai, p. 4.

²² *Ibidem*, nr. 801, vineri, 5 mai, p. 4.

²³ *Ibidem*, nr. 810, miercuri, 17 mai, p. 1.

de la München, din septembrie 1938, va marca începutul disoluției statului cehoslovac. Autoritățile cehoslovace au înăbușit, din fașă, această manifestare, scontând atât pe forța militară a sokolilor, cât și pe sprijinul Partidului Social-Democrat, o forță politică deloc neglijabilă, pentru cabinetul de la Praga și pentru președintele Thomas G. Masaryk, fondatorul Republicii Cehoslovace.

După cum aflăm din numărul 807 al *Vestului*, Ziua Națională a României (10 mai) a fost sărbătorită și în Cehoslovacia. Astfel, ultimul număr al revistei *RadioJurnal* din Praga a publicat, cu aceeași ocazie, un articol referitor la muzica românească, însoțit de ilustrații, de o înaltă calitate artistică, reprezentând armata română în pas de defilare, un portret de țărăncă și o horă națională. Și *Radio Praga* a avut un program special, dedicat României: între orele 14⁴⁰ și 15⁰⁰ au fost difuzate cântece românești; în intervalul 17¹⁰–18⁰⁰ a fost transmis concertul Orchestrei Radio (dirijor – Oskar Parik, solistă – Sofia Munteanu), la care au fost interpretate partituri ale unor mari compozitori români (George Enescu, Tiberiu Brediceanu, Constantin Brăiloiu, Dinu Riegler, Sabin Drăgoi, Alexandru Zima și Gheorghe Dima); la ora 20⁰⁰, abatele Zavoral, președintele Institutului Cultural Cehoslovaco-Român, a vorbit despre țara noastră, iar Petr Jar a ținut o expunere despre teatrul românesc; la ora 20¹⁵ s-a transmis, din studio, premiera piesei în trei acte „Omul care a văzut moartea”, de Victor Eftimiu, tradusă – în limba cehă – de profesorul G. Steca. La *Radio Bratislava*, în data de 9 mai 1933, la ora 19²⁵, a început conferința maiorului Malar despre însemnătatea zilei de 10 mai, urmată de melodii românești²⁴.

În întreaga perioadă interbelică, relațiile politice și culturale româno-cehoslovace s-au dovedit excelente, fiind semnalate anumite animozități pe teren economic, datorită profilului diferit al economiei celor două state și gradului distinct de afectare al acesteia, începând cu anul 1929. Redacția *Vestului* avea doar cuvinte de laudă față de modul de tratare al minorității românești din Cehoslovacia, Maramureșul istoric fiind împărțit între cele două state vecine, în perioada 1919–1920.

O reconfirmare a raporturilor politice excepționale româno-cehoslovace s-a produs la mijlocul lunii mai 1933, în momentul în care Thomas Garrigue Masaryk, președintele Republicii Cehoslovace, l-a decorat pe Alexandru Vaida-Voevod, premierul României, cu Ordinul „Leul Alb”²⁵, clasa I-a²⁶.

²⁴ *Ibidem*, nr. 807, sâmbătă, 13 mai, p. 4.

²⁵ Ordinul „Leului Alb”, compus din Leul Alb (simbol al Republicii Cehoslovace) și motto-ul *Pravda vítězí (Adevărul va Învinge)*, a fost creat prin Actul de la 10 aprilie 1920, vizând eliminarea ordinelor cavalești; inițial, a avut cinci clase. Ordinul, cu caracter civil și militar, putea fi acordat și străinilor, începând din anul 1930. (www.ro.wikipedia.org/wiki/Ordinul_Leului_Alb, ultima consultare la 08.10.2024)

²⁶ *Vestul*, Timișoara, an IV, 1933, nr. 811, joi, 18 mai, p. 4.

În numărul, din 17 mai 1933, al cotidianului *Vestul*, cititorii erau informați că opinia publică cehoslovacă a primit favorabil faptul că Pactul de organizare a Micii Înțelegeri, semnat în februarie, același an, a determinat și strângerea legăturilor economice dintre statele membre. Presa cehoslovacă relatează și despre necesitatea revizuirii tratatului comercial dintre cele două țări, în viziunea cercurilor economice românești: „exportul produselor petrolifere este considerat, în cercurile românești, ca mulțumitor; în schimb, este nemulțumitor exportul de animale, ceilalți exportatori (ungurii, polonezii și bulgarii) având alte condiții pe piața cehoslovacă... se insistă că, de exemplu, la porci grași (peste 160 kg), România are un mare interes în ridicarea exportului lor în Cehoslovacia; România dorește, de asemenea, o ridicare a exportului ei de porumb în Cehoslovacia”²⁷.

Oamenii de afaceri români nu se arătau deranjați doar de „contingentele” impuse României la exportul de animale, ci și de faptul că unele state vecine ale Cehoslovaciei, care aveau diferende teritoriale cu aceasta, precum Ungaria și Polonia, păreau favorizate în acest domeniu, în detrimentul țării noastre.

În data de 21 mai 1933, ziarul bănățean anunța că, în zilele următoare, la Praga era așteptat un delegat din partea Ministerului Industriei și Comerțului din România, pentru a discuta, cu forurile competente cehoslovace, despre semnarea unei noi *convenții de compensație*, în valoare de 15 milioane coroane cehe. Potrivit acestui nou act, Cehoslovacia se obliga să importe, din România, pentru suma de mai sus, porumb, uleiuri și porci. În schimb, se încerca revigorarea turismului cehoslovac, în baza aceleiași convenții, cabinetul de la Praga angajându-se să acorde valută – „până la 70% din suma de mai sus – cetățenilor români care vor veni să își facă cura în stațiunile balneare din Cehoslovacia”²⁸.

Așadar, cercurile politice de la Praga erau dispuse să facă un compromis, în plan economic, cu România, pentru a nu se ajunge la o deteriorare a raporturilor dintre cele două țări, dar și pentru a se produce un reviriment al sectorului turismului din țara vecină, afectat, la rândul său, de criza economică mondială.

Potrivit numărului 812 al ziarului timișorean, au fost elaborate și proiecte pentru *colaborarea cinematografică dintre statele Micii Antante*. Astfel, se preconiza înființarea unei *societăți cinematografice*, având centrul la Praga (în capitala cehoslovacă existau mari studiouri de cinema), unde să fie turnate filme „menite a fi rulate în cele trei țări ale Micii Înțelegeri, renunțându-se la importarea unor filme străine mediocre, pentru sume fabuloase”. După *tratatul* demarat între exponenții industriei cinematografice din Mica Antantă se prefigura organizarea, în curând, a unor *consfătuiri*. La societatea cinematografică a Micii Înțelegeri era chemată să adere și Polonia, filmele putând fi realizate, în primii

²⁷ *Ibidem*, nr. 810, miercuri, 17 mai, p. 4.

²⁸ *Ibidem*, nr. 814, duminică, 21 mai, p. 4.

ani, la Praga și la Varșovia, iar, la început, interioarele filmelor s-ar turna la Praga și exterioarele în celelalte țări (Iugoslavia, România, Polonia)²⁹.

Se constată faptul că Mica Înțelegere încerca să atragă, prin diverse inițiative în plan economic și cultural, Polonia, pentru a evita apropierea acesteia din urmă față de Ungaria sau chiar față de Al Treilea Reich.

După ce, în cursul dimineții de 15 mai 1933, la Geneva, Nicolae Titulescu l-a primit pe ministrul de Externe al Turciei, Rușdi Bey, iar, apoi, i-a făcut o vizită lui Sir Eric Drummond³⁰, în după-amiaza aceleiași zile, ilustrul diplomat român a fost ocupat, timp de patru ore, cu întrunirea Consiliului Miciei Înțelegeri³¹.

Punctul de vedere exprimat de reprezentanții Miciei Înțelegeri față de Pactul celor Patru Mari Puteri, surprins în comunicatul agenției de știri „Reuter”, este redat în numărul, din 25 mai 1933, al cotidianului *Vestul*: „Este de presupus că acordul celor patru puteri nu va avea, nici pe departe, forma inițială. Se va renunța la clauzele privind revizuirea tratatelor, clauze care contrazic mesajul Roosevelt³² și desfid atmosfera ce a urmat, la Conferința dezarmării, acestui mesaj. Dacă acordul celor patru puteri se va limita numai la regularea (reglementarea – *n.n.*) chestiunilor pendinte (restante – *n.n.*) între națiunile semnatare, România, ca și aliatele ei din Mica Înțelegere, nu va avea nicio obiecțiune (obiecție – *n.n.*) de ridicat. Mica Înțelegere se va opune, însă, hotărârii semnării oricărui acord care s-ar ocupa de interesele terților și ar contraveni spiritului S.N. (Societății Națiunilor – *n.n.*); un astfel de acord va fi considerat nul și neavenit; el nu va aduce, în orice caz, niciun serviciu păcii, dimpotrivă³³.

Prestigioasa agenție de știri britanică se dovedea, încă odată, capabilă să aprecieze, în mod corect, motivațiile atitudinii Miciei Antante față de Directoratul celor Patru Mari Puteri europene, dar și posibila schimbare a acesteia în eventualitatea în care se renunța, pentru totdeauna, la scopul nedeclarat al Directoratului, și anume revizuirea întregului sistem al tratatelor de pace.

La 28 mai 1933, agenția franceză de știri „Havas” transmitea, din Paris, acceptul Miciei Înțelegeri pentru Pactul celor Patru Mari Puteri: „... Mica Înțelegere s-a resemnat... acceptă Pactul celor Patru Puteri, după ce a obținut – din partea

²⁹ *Ibidem*, nr. 812, vineri, 19 mai 1933, p. 2.

³⁰ James Eric Drummond (17 august 1876–15 decembrie 1951), politician și diplomat britanic, a fost cel dintâi secretar general al Ligii Națiunilor, în intervalul 1920–1933. Ulterior, între anii 1933–1939, acesta a fost ambasadorul Regatului Unit în Italia. (www.en.wikipedia.org/wiki/Eric_Drummond,_7th_Earl_of_Perth, ultima consultare la 08.10.2024)

³¹ *Vestul*, Timișoara, an IV, 1933, nr. 811, joi, 18 mai, p. 4.

³² Mesaj rostit cu ocazia inaugurării primului său mandat prezidențial, la 4 martie 1933; principiul ce urma să stea la baza politicii externe a Statelor Unite era buna vecinătate. (www.bucatidincarti.blog/2008/07/07/discursul-inaugural-al-presedintelui-franklin-delano-roosevelt-1933/, ultima consultare la 08.10.2024)

³³ *Vestul*, Timișoara, an IV, 1933, nr. 817, joi, 25 mai 1933, p. 4.

d-lui. Boncour³⁴ – un fel de *protocol-garanție*, care, în cazul semnării pactului, s-ar transforma, îndată, în *notă diplomatică* pentru România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Italia, Germania și Marea Britanie... revizuirea tratatelor nu face obiectul niciunui articol din pact... Franța se va opune la modificarea articolului 19 din pactul Societății Națiunilor... Republica Franceză va semna acest acord, deoarece Anglia și-a dat consimțământul... Mica Înțelegere, în urma modificărilor radicale făcute acestui proiect, nu mai are niciun motiv să se opună realizării lui...³⁵.

Deși poate fi sesizat tonul ușor ironic al comunicatului agenției de știri sus-amintite, era evident că, fără sprijinul Franței, demersul inițiat de Mica Înțelegere în privința Directoratului ar fi rămas fără efect. Nu este, însă, mai puțin adevărat faptul că Mica Antantă se dovedise extrem de solidară și energică, reușind, cel puțin parțial, să-și asigure suportul Poloniei și al altor state mai mici din Europa pentru menținerea frontierelor existente.

La *Conferința Miciei Înțelegeri* de la Praga (30 mai 1933), *problema revizuirii tratatelor* s-a aflat pe primul loc. În numărul 822 al *Vestului* se sublinia faptul că „Mica Înțelegere își va apăra însăși existența contra diferitelor uneltiri și atentate care se pun la cale contra ei, la Roma și la Berlin”. Ziarul belgrădean *Politika* publica o informație telefonică a trimisului său special din Praga, conform căreia Mica Înțelegere ar discuta numirea unui reprezentant diplomatic comun al celor trei țări la Moscova; același ziar afirma că „întrunirea de azi, din Praga, față de hotărârile ce vor fi luate, poate fi considerată ca una din cele mai însemnate și decisive din istoria nouă a Europei”. Agenția telegrafică poloneză anunța că guvernele Miciei Antante și-ar modifica parțial atitudinea lor negativă față de Pactul celor Patru Mari Puteri, spre deosebire de guvernul polonez, ce respingea, cu vehemență, Directoratul³⁶.

Redactorii *Vestului* erau ferm convinși de faptul că atât Italia fascistă, cât și Germania național-socialistă, doreau, și prin acest Directorat, destrămarea Miciei Înțelegeri, care devenea un adversar redutabil al politicii lor externe în zona central și est-europeană. Politica revizionistă a Romei și Berlinului, dar și poziția ușor capitulară a democrațiilor occidentale (Franța și Marea Britanie), determinau Mica Antantă să-și îndrepte privirile, cu speranță, spre Uniunea

³⁴ Augustin Alfred Joseph Paul-Boncour (4 august 1873–28 martie 1972) a fost un politician și diplomat al celei de-A Treia Republici Franceze. Pentru scurtă vreme prim-ministru (18 decembrie 1932–31 ianuarie 1933), Boncour a îndeplinit, de două ori, funcția de ministru al Afacerilor Străine (decembrie 1932-ianuarie 1934, martie-aprilie 1938) și a fost delegat permanent al Franței la Societatea Națiunilor, în intervalul 1932–1936. (www.en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Paul-Boncour, ultima consultare la 08.10.2024)

³⁵ *Vestul*, Timișoara, an IV, 1933, nr. 821, miercuri, 31 mai, p. 4.

³⁶ *Ibidem*, nr. 822, joi, 1 iunie, p. 4.

Sovietică. Polonia se temea, în continuare, să nu fie strivită între cele două Mari Puteri vecine: Germania și U.R.S.S.

Cu același prilej a avut loc o întrunire a Miciei Înțelegeri a Presei, printre problemele discutate figurând dezarmarea, posibilitatea de soluționare – printr-un acord general – a crizei economice mondiale și revizionismul³⁷.

Deci, și reprezentanții presei din cele trei state membre erau perfect conștienți de aceste probleme spinoase și de faptul că blocurile existente deja (pe de o parte, blocul statelor agrare și cel al statelor industriale; pe de altă parte, blocul țărilor revizioniste și cel al țărilor antirevizioniste) trebuie să depășească disputele dintre ele, pentru menținerea păcii.

În numărul său din 2 iunie 1933, *Vestul* prezenta comunicatul ședinței Consiliului Permanent al Miciei Înțelegeri din 30 mai 1933. În acest comunicat era expusă poziția organismului amintit față de *Pactul celor Patru Mari Puteri*: „prima versiune a pactului, al cărui spirit era contrar principiilor de drept internațional și drepturilor decurgând, pentru toate celelalte națiuni, din pactul Societății Națiunilor, a fost definit părăsită... noul text este în conformitate cu memorandumul guvernului francez din 10 aprilie 1933, care stabilește principiul că pactul în patru nu poate atinge decât chestiuni care se referă, exclusiv, la interesele proprii ale semnatarilor acestui acord...”³⁸.

Se recunoștea, așadar, rolul jucat de cabinetul de la Paris (și, în subsidiar, al diplomaților din statele Miciei Antante) în modificarea termenilor pactului, care nu mai era, astfel, atractiv, pentru puterile revizioniste central-europene (Italia și Germania). Aceste modificări favorabile aliaților mai mici ai Franței, din centrul și sud-estul Europei (Cehoslovacia, Polonia, România, Iugoslavia și Grecia), au determinat, până la urmă, acceptul Miciei Înțelegeri față de textul pactului, deși, până în momentul respectiv, se opusese, cu vehemență, acestuia.

Nu era omisă nici atitudinea acestui organism față de *problema frontierelor*, revizuirea acestora, în cazul statelor Miciei Înțelegeri, depinzând, „în mod exclusiv, de factorii constituționali responsabili și de Parlamente”³⁹.

Deci, Mica Antantă își clama dreptul de a accepta sau de a refuza orice posibilă modificare a frontierelor proprii, considerând că chestiunea granițelor ar trebui să depindă doar de factorii decizionali din statele vizate, fără nicio implicare a Marilor Puteri europene.

Redacția *Vestului* aducea, în atenția cititorilor săi, expunerea lui Ion Mihalache, locțiitorul lui Nicolae Titulescu, la *Conferința Dezarmării*, din care reda ample fragmente, datorită importanței sale incontestabile: „Statele Miciei Înțelegeri se socotesc datoare de a face să se înregistreze, încă de pe acum, acordul

³⁷ *Ibidem*, nr. 821, miercuri, 31 mai, p. 1.

³⁸ *Ibidem*, nr. 823, vineri, 2 iunie, p. 4.

³⁹ *Ibidem*.

celor mai multe din formulele cuprinse în pactul european de securitate. Ele consideră acest pact ca un instrument din cele mai importante, destinat să asigure – în cadrul european – o protecțiune (protecție – *n.n.*) eficace în contra (împotriva – *n.n.*) oricărei violențe și a oricărei acțiuni întreprinse împotriva drepturilor recunoscute statelor prin pactul Societății Națiunilor și pactul de la Paris și pe care toate statele participante la aceste pacte au datorita a le respecta și, la nevoie, de a le restabili. Este evident că elemente noi de drept internațional... au ușurat, acum, sarcina comitetului pentru chestiunile de securitate. Aceste elemente sunt, pe de o parte, interdicția de a recurge la violență pentru rezolvarea diferendelor internaționale, interdicție ce rezultă, în mod expres, din *articolul 2 al pactului de la Paris* și din *declarația de nerecurgere la forță* adoptată de comisia politică, iar, pe de altă parte, posibilitatea de a avea un criteriu precis de determinare a agresorului în cazul când s-ar produce un asemenea recurs la forță. Acestea sunt criterii de securitate, căci funcționarea unui sistem de asistență ar fi, într-o foarte mare măsură, ușurată de un criteriu precis de definiție a agresorului. Acesta este motivul pentru care, așa cum dl. Titulescu a declarat în ședința comisiei generale din 25 mai, statele Micii Înțelegeri au adus desăvârșita lor adeziune la actul privitor la definiția agresorului și la propunerile clare și precise ale delegației sovietice asupra acestui punct. Pentru aceste motive socotim că trebuie să facem cele mai formale rezerve asupra dispozițiilor (dispozițiilor – *n.n.*) articolului 2 al pactului european, care cuprinde angajamentul de a adera la convenția generală pentru dezvoltarea mijloacelor de a preveni războiul. Considerând, prin urmare, că proiectul de pact european constituie o primă etapă pe calea adevăratei securități și că întrevădem, în viitor, universalitatea lui, declarăm că acceptăm, în condițiile (condițiile – *n.n.*) mai sus arătate, principiile generale ce se găsesc la baza acestui pact⁴⁰.

Încrederea acordată de ilustrul diplomat Nicolae Titulescu noului președinte al Partidului Național Țărănesc (în care se va înscrie, și el, ceva mai târziu) era determinată și de poziția acestuia (șeful partidului de guvernământ, antifascist și anticomunist declarat, cu o gândire profund democratică și pacifistă, susținător fidel al alianțelor din care România făcea parte). Din acest discurs rezultă că atât Pactul Briand-Kellogg sau Pactul de la Paris (1928), cât și Protocolul de la Moscova ori Protocolul Litvinov (1929), stăteau la baza Convenției pentru definirea agresorului. Mihalache își exprima speranța că aderarea Uniunii Sovietice la această convenție va da un semnal unor state revizioniste mai mici, vecine cu România (în primul rând, Ungaria și Bulgaria), care priveau, cu multă încredere, până atunci, spre Berlin și Roma.

⁴⁰ *Ibidem.*

Concluzii

În luna mai 1933, România avea trei vecini revizionişti (Ungaria, Bulgaria şi U.R.S.S.), trei aliaţi (Cehoslovacia, Iugoslavia şi Polonia) şi un prieten „veşnic”: Marea Neagră.

Pactul de organizare a Micii Înțelegeri întărise coeziunea acestei alianţe, alcătuită din România, Cehoslovacia şi Iugoslavia, care se va opune, cu succes, „Directoratului” celor patru Mari Puteri europene (Germania, Italia, Marea Britanie şi Franţa). *Conciliatorismul* anglo-francez din momentul respectiv fusese înfrânt şi se contura, tot mai clar, o nouă alianţă, de data aceasta formată din patru state balcanice (România, Iugoslavia, Grecia şi Turcia).

Ziarul timişorean *Vestul*, fondat în 1930, aborda, cu destul de multă obiectivitate (datorată echipei redacţionale de excepţie), diverse evenimente, precum: Congresul Studenţilor Micii Înțelegeri; convenţiile religioase cu Iugoslavia; raporturile româno-cehoslovace; proiecte pentru colaborarea cinematografică dintre statele Micii Antante; Mica Înțelegere a Presei; Conferinţa Micii Înțelegeri din 30 mai 1933.

Bibliografie

Surse editate. Lucrări generale şi speciale

- Barber, John R., *Istoria Europei moderne*, trad.: Daniela Truţia, Editura Lider, Bucureşti, 1998.
- Berstein, Serge; Milza, Pierre (red.), *Istoria secolului XX*, vol. 1 (*Sfârşitul lumii europene (1900–1945)*), trad.: Marius Ioan, Editura All, Bucureşti, 1998.
- Berstein, Serge; Milza, Pierre, *Istoria Europei*, vol. 5 (*Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre)*), trad.: Monica Timu, Editura Institutului European, Iaşi, 1998.
- Campus, Eliza, *Înțelegerea Balcanică*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1972.
- Campus, Eliza, *Din politica externă a României (1913–1947)*, Editura Politică, Bucureşti, 1980.
- Campus, Eliza, *State mici şi mijlocii din centrul şi sud-estul Europei în relaţiile internaţionale: prima jumătate a secolului al XX-lea*, Editura Politică, Bucureşti, 1988.
- Campus, Eliza, *Mica Înțelegere*, ediţia a 2-a, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997.
- Duroselle, Jean-Baptiste, *Istoria relaţiilor internaţionale (1919–1947)*, vol. I, trad.: Anca Airinei, Editura Ştiinţelor Sociale şi Politice, Bucureşti, 2006.
- Moisuc, Viorica, *Premisele izolării politice a României (1919–1940)*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991.
- Vestul*, Timişoara, 1933.

Webografie

www.bucatidincarti.blog/2008/07/07/discursul-inaugural-al-presedintelui-franklin-delano-roosevelt-1933/

www.en.wikipedia.org/wiki/Eric_Drummond,_7th_Earl_of_Perth.

www.en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Paul-Boncour

www.ro.wikipedia.org/wiki/Ordinul_Leului_Alb